Наталія БУРБАН

ДИСКУСІЯ ЯК ФОРМА ГРУПОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Групова дискусія – це колективне зіставлення інформації, поглядів, думок і пропозицій її учасників. Важливими для дискусії є умови, в яких вона відбувається, а саме: коректність проведення, бажання учасників дискусії не лише висловлювати свої думки, але і вникати в суть ідей, почутих від інших. Основною соціально-психологічною характеристикою групової дискусії є зворотний зв'язок, який дозволяє учасникам отримати можливість з'ясувати характеристики власної комунікативної поведінки.

Загальновідомо, що будь-яка особистість, працюючи у групі, одержує менше шансів реалізувати себе, ніж при індивідуальній роботі, але існує ряд причин, які зумовили розвиток і успіх групової форми взаємодії.

Життя людини – явище соціальне. Під час роботи, гри людина відчуває потребу вступити в контакт з іншими людьми. Група – це мікрокосмос, або суспільство в мініатюрі, яке відображає в собі весь зовнішній світ і стосунки, які склалися в ньому. У сім'ї, на роботі чи в інших групах на людей діють такі обмежувальні чинники, як тиск партнерів, соціальні впливи, конформізм. Ці чинники мають відповідний вплив на погляди і поведінку особистості. У кінцевому результаті досвід, який одержує особистість у спеціально створеному середовищі, звичайно, переноситься на зовнішній світ.

Перевагою групової роботи є можливість одержати зворотній зв'язок і підтримку від інших членів групи. У процесі взаємодії, яка відбувається в групі, усвідомлюється цінність інших людей і потреба в них. При конструктивній взаємодії в групі окрема особистість почуває себе як особистість, якій довіряють і яка довіряє іншим, яка надає допомогу і також отримує її. Реакції, які виникають і проробляються у контексті групових взаємодій, можуть допомогти в розв'язуванні міжособистісних конфліктів за межами групи. Можна засвоїти нові навички, експериментувати з новими стилями поведінки і отримати концентрований досвід – "пробірки реалій". У недостатньо впевнених членів групи не виникає відчуття,

© Наталія Бурбан, 2001

що на них "тиснуть", спонукають проявити себе негайно. А коли починають себе реалізовувати, то відчувають підтримку і знають, що такі ж проблеми є і в інших.

У групі можна бути не тільки учасником подій, але й глядачем. Спостерігаючи збоку за перебігом групових взаємодій, можна ідентифікувати себе з активними учасниками і використовувати результати цих спостережень при оцінці власних емоцій і вчинків. Велика кількість зворотних зв'язків створює відображення особистості відразу в багатьох ракурсах, які дозволяють їй оцінити власну поведінку й установки.

Група також сприяє росту особистості. Інколи особистість знаходиться у групі в такому становищі, яке змушує її до інтроспекції і самодослідження. Часто люди знають, чого вони хочуть, однак, щоб заявити про це вголос, їм необхідна підтримка. Якщо спроба саморозкриття і самовдосконалення члена групи викликає схвальну реакцію з боку інших її членів, то, відповідно, підвищується самооцінка особистості.

Кожна особистість виконує у групі свою роль. Важливе значення для розуміння ролей, які виконують в групі її члени і керівник, має аналіз процесу взаємодії. У процесі спостереження за вербальною і невербальною комунікацією виявлено два типи функцій поведінки, які необхідні для успішного існування групи: функції розв'язування задач і функції надання підтримки. Функції розв'язування задач представленні процесами, які є засобом досягнення конкретної мети. На таке досягнення вони й мобілізують групу. Ці способи поведінки стимулюють, наприклад, до внесення і прийняття пропозицій, думок і відомостей. Функції надання підтримки пов'язані з емоційним і соціальним кліматом у групі. Вони сприяють появі взаємної приязні членів групи, а також їхній згуртованості, що полегшує досягнення групової мети. Ці способи поведінки включають дружні або ворожі дії, висловлювання згоди чи незгоди, з'ясування й усунення причин напруги або її нагнітання.

Поведінка членів групи, які зайняті вирішенням конкретної задачі або наданням підтримки, може або сприяти розвитку групи, або утруднювати його. Наприклад, демонстрація надмірної залежності є негативною формою поведінки, яка пов'язана з вирішенням

задачі: таким чином можна передати більше влади в руки одних, а це, в свою чергу, може викликати обурення інших. Залежний член групи постійно буде питати поради у керівника і партнерів, замість того, щоб виробити власну позицію. Прояв надмірної напруги є формою негативної групової поведінки, яке відноситься вже до надання підтримки, оскільки прояв напруження веде до труднощів у спілкуванні і до сторонніх розмов. У процесі групової роботи функції розв'язування задач і функції надання підтримки постійно взаємодіють. Досягнення мети може вплинути на думку членів групи один про одного, а почуття заздрості або бажання покерувати можуть зробити неможливим розв'язання навіть найпростішої задачі.

Для ефективної роботи групі потрібен певний баланс позитивних способів поведінки, які пов'язані із розв'язуванням задач, що стоять перед групою. Коли група працює над досягненням мети, хтось бере на себе функцію надання підтримки, щоб розрядити напруження, і навпаки, коли група безтурботно розважається, хтось може нагадати про необхідність діяти. Чим більшу гнучкість проявляють члени групи, виконуючи кожен свою роль, тим більше шансів для групового успіху в досягненні кінцевої мети [4, 80].

Ми розглянули деякі переваги групових форм роботи над індивідуальними. Однією з ефективних моделей групових форм роботи є групова дискусія.

Специфічною характеристикою групової дискусії можна вважати те, що в ній відбувається колективне зіставлення інформації, поглядів, ідей, пропозицій її членів. Для ефективності будь-якої дискусії першочергове значення має саме факт зіставлення різних поглядів на конкретне запитання, а також та конкретна ситуація, в якій відбувається дискусія, зокрема коректність проведення дискусії, бажання учасників дискусії не тільки висловити свою думку, але й вникнути в суть ідей, які висловлюють інші її учасники.

Для ефективності групової дискусії важливим є такий соціально-психологічний фактор, як сприйняття учасниками дискусій один одного й особистості керівника зокрема. Це, у свою чергу, залежить від психологічних характеристик, релевантності поведінки з точки зору специфіки теми, мети і складу учасників дискусії.

Не менш важливі соціально-психологічні фактори дискусії пов'язані з виявленням у ній феноменів групової динаміки (групова диференціація, лідерство, груповий тиск). Знання і врахування цих феноменів сприяють досягненню мети дискусії [2, 26].

Наступною соціально-психологічною характеристикою групової дискусії є наявність у ній безпосереднього зворотного зв'язку, властивого для будь-якого процесу міжособистісного спілкування. Зворотний зв'язок дозволяє учасникам дискусії апробувати і коректувати такі параметри інформації та ідей, як істинність, семантичну однозначність, соціальну припустимість. Крім того, кожен учасник завдяки зворотному зв'язку одержує можливість з'ясувати характеристики власної комунікативної поведінки. Зворотний зв'язок сприяє підвищенню мотивації учасників дискусії, активації їхньої інтелектуальної та емоційної сфер.

Процес розвитку зворотного зв'язку між кожним із членів групи і групою загалом, можливо, пов'язаний з найглибшим переживанням самих учасників. В атмосфері співпереживання і довіри зворотний зв'язок дозволяє кожному спостерігати за своєю поведінкою і коректувати її так, щоб вона була більш ефективною. Наприклад, деяким учасникам дискусії здається, що вони приносять користь своєю надмірною активністю у вирішенні групових проблем, тоді як інші члени групи вважають їх за це вискочками. Для ефективності зворотного зв'язку учасникам дискусії необхідно відверто самозвітуватися та давати оцінку поведінці кожного члена групи. Згадана відвертість робить розуміння зворотного зв'язку точнішим і допомагає вирішувати питання.

Соціально-психологічні особливості групової дискусії роблять її адекватним методичним засобом в арсеналі соціально-психологічного тренінгу. Соціально-психологічний тренінг – це система навчання знанням і вмінням спілкуватися з урахуванням його інформаційного, перцептивного й інтерактивного аспектів. Соціально-психологічний тренінг сприяє розвитку в його учасників знань і вмінь адекватної взаємодії при здійсненні різних видів діяльності.

Групова дискусія використовується соціально-психологічним тренінгом у формі групового самоаналізу або так званої Т-групи.

Розвитку Т-груп поклали початок дослідження Курта Левіна. Він був глибоко впевнений у тому, що найбільш ефективно особистість може змінювати свої погляди й установки саме у груповій діяльності. Він наполягав на тому, що необхідно вчитися бачити себе очима інших, оскільки це дозволяє індивіду виявляти свої деструктивні установки, коригувати їх і виробляти нові форми поведінки. Розроблений К.Левіном підхід до вивчення діяльності груп отримав назву "діючого дослідження" [3, 11].

Предметом зацікавленості у Т-групах є міжособистісні аспекти поведінки, де увага звертається на внесок кожного учасника в роботу групи. Це залежить від стилю спілкування, емоційного клімату та способу прийняття групового рішення.

Якщо цілями Т-групи є розвиток самосвідомісті особистості, тоді їхнє досягнення є невіддільним від розуміння суті групових процесів. Існує відмінність між ***процесом*** взаємодії і ***змістом*** взаємодії. До процесу взаємодії належать почуття і сприйняття, які знаходяться в основі поведінки індивідів у групі. Проблеми, пов'язані з груповим процесом, присутні завжди і всюди. Наприклад, один із таких процесів може бути пов'язаний з питаннями контролю і проявлятися у виробленні групових норм і розподілі повноважень. Аналогічні процеси відбуваються в групі протягом усього її розвитку і змін, визначають теми дискусій, які наповнюють ці процеси змістом.

Вироблені у Т-групах комунікативні навички включають уміння описувати поведінку, передавати свої почуття, активно слухати, здійснювати зворотний зв'язок, співпрацювати, вступати у конфронтацію. Успішне оволодіння цими навичками зводить до мінімуму сором'язливість і нерішучість, сприяє співпраці учасників і досягненню групових цілей.

Опис поведінки – це усне коментування конкретних дій, які виконують інші члени групи і за якими спостерігають. Це об'єктивна констатація, і вона виключає будь-які суб'єктивні висловлювання і приписування іншими членами групи мотивів, установок і уподобань. Першим кроком на шляху розвитку здатності описати поведінку є тренування спостережливості і утримання від будь-яких суб'єктивних суджень. Загалом же зворотний зв'язок базується на спостереженнях

з менш вираженими захисними реакціями, але з великим бажанням зрозуміти і змінити свою поведінку.

Вираження почуттів – це ще одне цінне вміння. Воно включає якомога точнішу реєстрацію свого внутрішнього стану і повідомлення про нього. Оскільки почуття проявляються в міміці, пантоміміці, діях і словах щодо чужих емоцій, неважко помилитися. Члени групи повинні допомагати партнерам у розумінні своїх почуттів, тільки в цьому випадку відгуки збоку матимуть адекватний зміст. Той, хто повідомляє про свої почуття, повинен навчитись висловлювати їх якомога точніше.

Активне слухання передбачає відповідальне, усвідомлене сприйняття сказаного іншою людиною. При цьому слухач задає мовцю питання, уточнює, чи правильно він зрозумів зміст його висловлювань. Навчити активному слуханню можна лише у контексті засвоєння основних складових взаємодопомоги. Основною з цих складових є емпатія, під якою розуміють уміння слухати і здатність емоційно відтворити почуте. Емпатія – це відображення світу на емоційному рівні. Якщо мають місце емоції, то це означає, що задіяні життєві потреби. Співчуття дає змогу людям знімати напругу і сприяє розв'язанню важливих проблем [5, 19].

Досягнення точного емпатійного розуміння включає процеси розпізнавання та комунікації. Розпізнати – означає увійти в чуже становище, піти далі формального розуміння вимовлених слів, з'ясувати, які переживання стоять за ними. Для цього потрібно ввійти у тісний контакт з іншою людиною, побачити світ її очима, але при цьому розрізняти її й свої враження. Точність у розпізнаванні є необхідною, але недостатньою умовою емпатійного спілкування. Емпатійне спілкування – це також здатність переконати іншого у своєму розумінні його поведінки, почуттів і того, що за ними стоїть. Мінімум емпатійного розуміння включає точне відображення того, що інший повідомляє, і стану, в якому він знаходиться. Людина, яка надає допомогу, показує, що вона повністю зрозуміла сказане.

Конфронтація – це форма комунікації, яка може не тільки сприяти розвитку взаємодії, але також приносити шкоду. Про конфронтацію говорять тоді, коли дії однієї людини спонукають

іншу людину задуматися над своєю поведінкою, проаналізувати її і змінити. При вмілому використанні конфронтація допомагає людям глибше досліджувати свою поведінку і ефективно її змінювати. Конфронтація буде більш продуктивною, якщо ініціатор: а) встановлює позитивні стосунки з тим, на кого спрямована конфронтація, і готовий до ще ближчих стосунків; б) висловлює конфронтацію у формі прохання і пропозицій, а не в формі вимог; в) обґрунтовано говорить про реальні прояви поведінки, а не висловлює свої припущення про дії партнера; г) прагне до позитивної конструктивної конфронтації, а не до негативного протиставлення; д) вступає в конфронтацію прямо, називаючи факти фактами, припущення – припущеннями, а почуття – почуттями.

Індивід, виступаючи об'єктом конфронтації, почерпне з неї користь, якщо буде відкритим для зворотного зв'язку з іншими і розглядатиме конфронтацію як можливість досліджувати себе. Зміст конфронтації повинен відповідати цілям групи, наприклад, суто особистісна конфронтація буде недоречною у Т-групах, спрямованих на виконання загальногрупової задачі. Вміле застосування конфронтації передбачає чуйне ставлення до психічного стану того, на кого вона спрямована, а також глибше усвідомлення власних мотивів ініціатором конфронтації.

У Т-групах зміст взаємодій є засобом для розуміння процесу взаємодій. Дослідження групового процесу і групової динаміки дає інформацію про міжособистісні стосунки і стилі поведінки членів групи у реальних умовах. Розвиток навичок особистісної взаємодії і соціально-психологічної компетентності передбачає розуміння групових процесів, які спонукають до прийняття самого себе [1, 16].

Групові цілі можуть змінюватися, але звичайно вони відповідають таким основним напрямкам: а) розвиток самопізнання за рахунок зниження бар'єрів психологічного захисту й усунення нещирості на особистісному рівні; б) розуміння умов, які ускладнюють або полегшують функціонування групи (таких, як розміри групи й її склад); в) розуміння специфіки операцій, які виконуються на рівні особистісної взаємодії, наприклад, досконалість комунікативних навичок, метою яких є підвищення ефективності

спільної роботи; г) розвиток уміння виявляти і розв'язувати індивідуальні, групові й організаційні проблеми, наприклад, вирішувати проблеми, які виникають у процесі розвитку групи, або підвищувати її згуртованість.

Значною мірою вибір цілей залежить від самих членів групи. Групові інтереси можуть торкатися окремих учасників, відносин між ними, організаційних функцій окремих особистостей, групи загалом, відносин між групами, а також проблем установ, які представляють члени групи. Коли група зосереджена на індивідуальних інтересах учасників, цілями можуть бути розвиток самосвідомості, зміна установок, підвищення рівня соціальної компетентності. При зосередженні на рольових функціях ціллю групи може бути дослідження ставлення учасників до різних ролей, які виконуються в групі під час спілкування з керівником, партнерами.

Зворотний зв'язок у Т-групах дозволяє учасникам краще розуміти зміст того, що відбувається в групі. Припустимо, наприклад, на одному із занять група об'єдналась проти члена групи через те, що він (вона) веде себе фальшиво і приховує свої справжні почуття. У такому випадку керівник може встановити зворотний зв'язок, запитавши у членів групи, що вони самі роблять для того, щоб допомогти цьому учаснику стати відвертішим. Або керівник може вголос висловити думку, що агресивність членів групи є способом зменшення їхньої власної проблемності.

Існує декілька ознак, за якими розрізняють ефективний і неефективний зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок приносить реальну користь, коли розкриває ставлення однієї людини до поведінки іншої, а не є критикою на її адресу. Іншими словами, член групи, який встановлює зворотний зв'язок, констатує своє обурення або роздратування, а не визначає чужу поведінку як агресивну. Зворотний зв'язок, який дає точніше визначення причини незадоволення, є змістовнішим і краще сприймається, ніж бездумне навішування ярликів або перехід на критиканство. Зрозуміло, що зворотні реакції з боку лише одного члена групи – недостатня підстава для того, щоб переглядати власну поведінку. Коли зворотний зв'язок виконують декілька членів групи, він діє сильніше і звичайно

буває обґрунтованішим. Зворотний зв'язок найбільш корисний, коли він достатньо репрезентативний, тобто відображає думку більшості членів групи.

Оптимальна форма навчання у Т-групах – це навчання, що ґрунтується на безпосередньо пережитому досвіді. Важливо, щоб обстановка в групі була максимально діловою і конструктивною. Докладне представлення випадків із життя не заохочує членів групи, якщо ці випадки не пов'язані з переживанням і не стосуються до взаємодій, які відбуваються в групі в цей момент. Переживання і заохочення в них – це паливо, яке підтримує активність групи.

На сьогодні склалася багата практика використання Т-груп у психокорекційній роботі, але Т-групи можна розглядати і як форму організації навчального процесу, зокрема при вивченні іноземних мов. Теми для спілкування дають можливість представити їх у вигляді сюжетно-рольових сценаріїв. Тут можливий подвійний результат: сюжет дозволяє формувати ставлення, комунікативні реакції, а виконання ролі створює мовне тло, тобто веде до засвоєння мови.

1. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л. Морено / Пер. с нем.; Общ. ред. и предисл. Е.В. Лопухиной и А.Б. Холмогоровой. – Москва: Прогресс, Универс, 1994. – 352 с.

2. Лийметс Х. Й. Место групповой работы среди других форм обучения./ / Советская педагогика и школа. – Тарту, 1971. – № 5 – С. 26 – 41.

3. Мінько Т.В. Емпатія як умова розвивального впливу в міжособистісних стосунках. Практична психологія та соціальна робота. – №2. – К., 2000. – С. 19 – 21.

4. Рудестам К. Групповая психотерапия. – СПб: Питер Ком, 1998. – 372 с.

5. Lewin. K. Field theory in social science: Selected theoretical papers (D. Cartwright, Ed.)/ New York: Harper and Row, 1951. – P. 11 – 13

Наталия Бурбан. Дискуссия как форма группового общения. Групповая дискуссия – это коллективное сопоставление информации, мнений, идей, предложений ее участников. Для дискуссии важной является та конкретная обстановка, в которой она происходит, в частности корректность, желание участников дискуссии не только высказать свое мнение, но и вникнуть в сущность идей, высказанных другими участниками. Основной социально-психологической характеристикой групповой дискуссии является обратная связь,

которая дает возможность участникам уяснить характеристики собственного коммуникативного поведения.

Nataliya Burban. Discussion as the form of group communication. Group discussion that's collective comparison of information, opinions, ideas, proposals by its participants. The important thing for discussion is the concrete situation, in which the discussion takes place, in particular, the correctness how to charge it, the desire of participants not only to tell his (her) opinions but also to penetrate into the essence of ideas which were told by other participants. One of the most important social-psychological characteristics of group discussion is the presence of reverse connection it, which gives the opportunity for the participants to comprehend the characteristics of their own communicative behaviour.